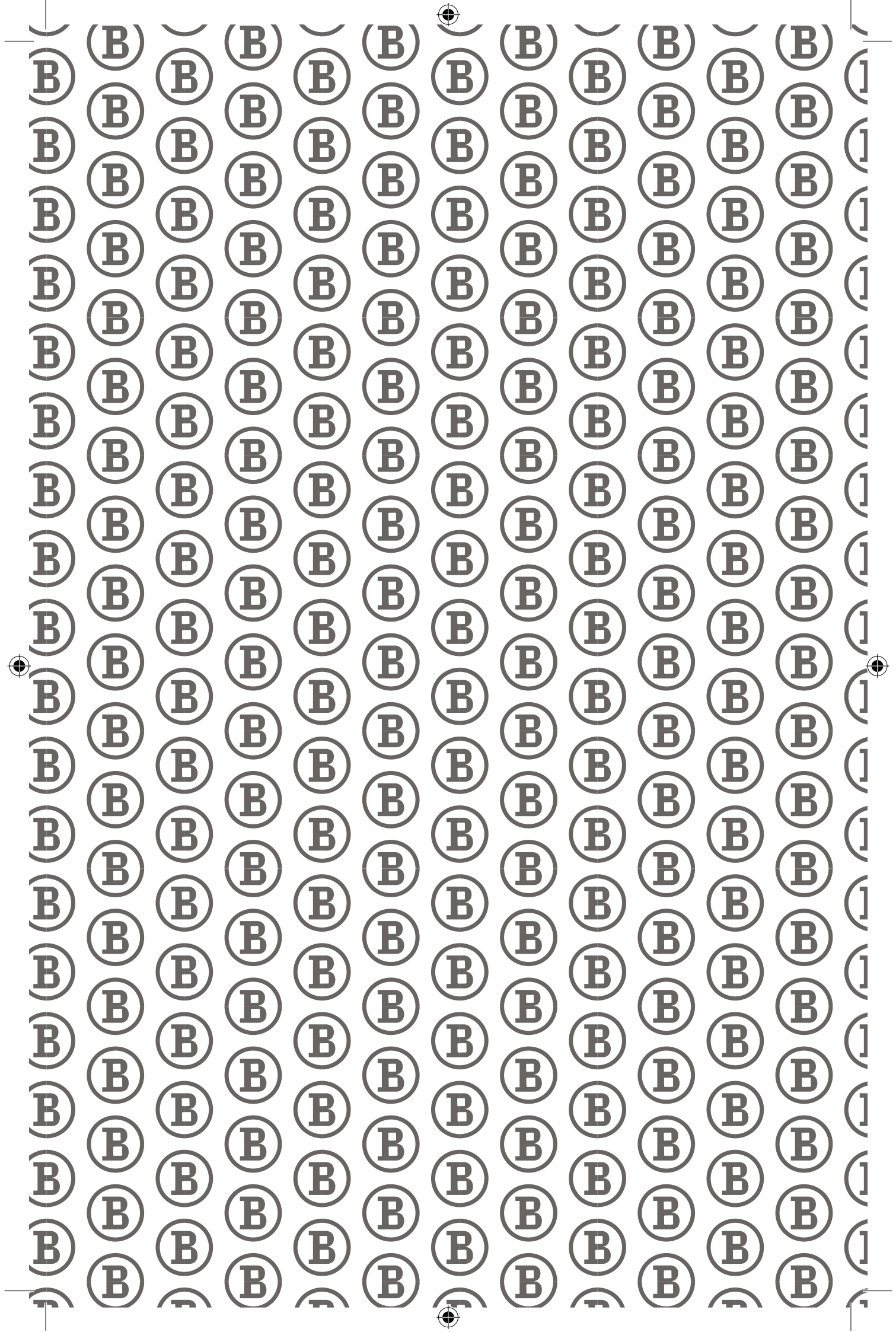

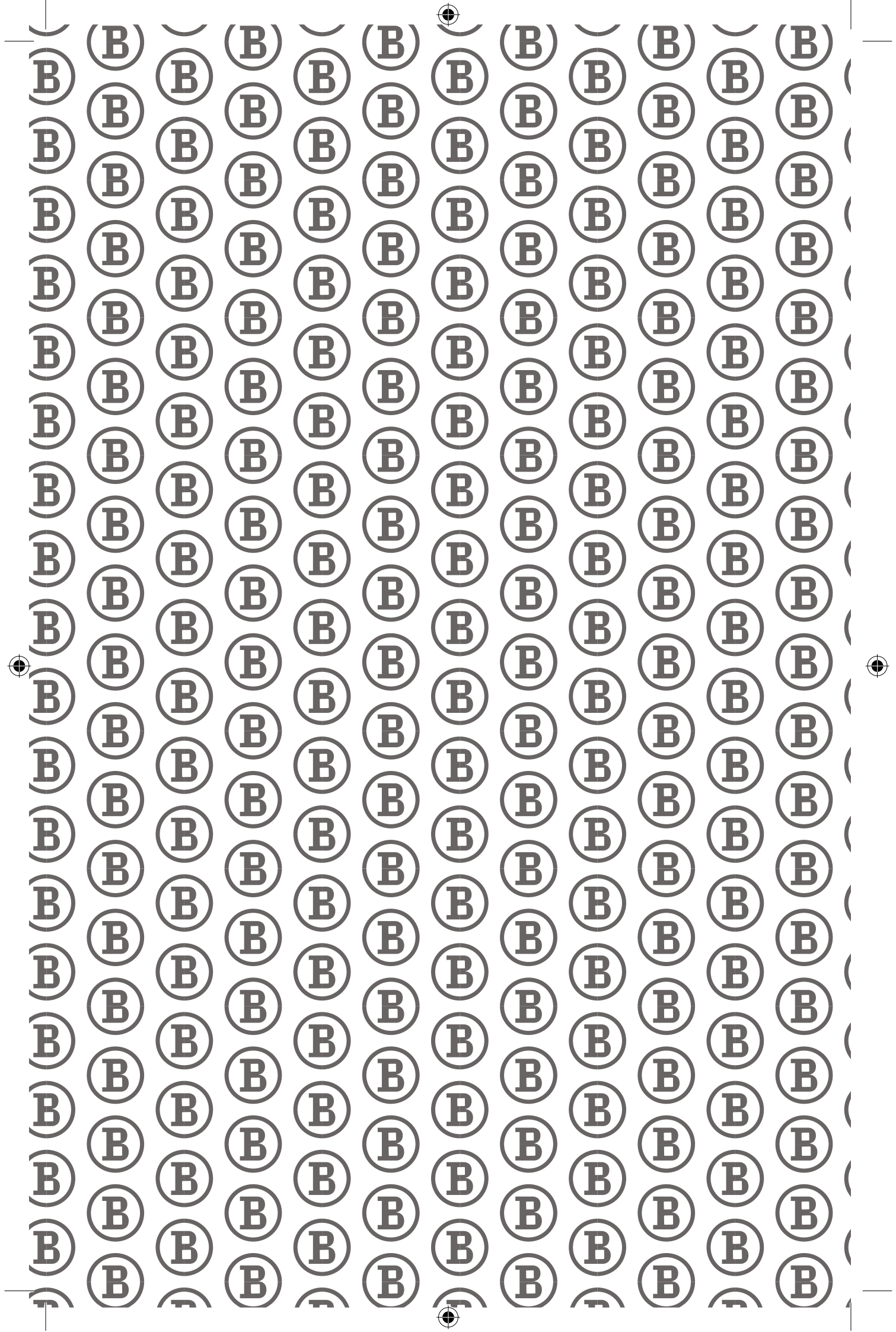
FILS FEMINISTES

Arxives FF

*Diàlegs genealògics sobre història,
memoria i arxives feministes*

Arxives FF

Director de colección

Lucas R. Platero Méndez

Consejo editorial

María Eugenia Aubet

Barbara Biglia

Elvira Burgos Díaz

Manuel Cruz Rodríguez

Manel Delgado

Josep M. Delgado Ribas

Mari Luz Esteban

Oscar Guasch Andreu

Antonio Izquierdo Escribano

Dolores Juliano, *in memoriam*

Raquel Osborne

Maria Rodó-Zárate

Oriol Romaní Alfonso

Carmen Romero Bachiller

María Rosón Villena

Javier Sáez del Álamo

Amelia Sáiz López

Verena Stolcke

Meri Torras Francés

Francisco Vázquez García

Olga Viñuales Sarasa

FILS FEMINISTES

Arxives FF

*Diàlegs genealògics sobre història,
memòria i arxives feministes*

Disseny de la col·lecció: Dani Rabaza (Münster Studio)

Disseny original: Joaquín Monclús

Il·lustració de la coberta: Manifestació pel dret a l'avortament a Barcelona, 1979. Cortesia del Centre de documentació de Ca la Dona.

Títol: *Arxives FF. Diàlegs genealògics sobre història, memòria i arxives feministes*

Editores: Fils Feministes - Diego Marchante, Eva Cruells, Joana G. Grenzner i Maria Zafra

Autores: Diego Marchante, Eva Cruells, Joana G. Grenzner, Maria Zafra, Mercè Otero, Gracia Trujillo, Lucía Egaña, Isabel Franc, Bàrbara Ramajo, Linda Porn, Rosa Bofill, Dolors Majoral, i Paqui Perona

Aquest llibre és el resultat d'un procés d'investigació realitzat entre el 2017 i el 2022 que ha rebut el suport de la Regidoria de Feminismes i de l'Institut de Cultura (ICUB) de l'Ajuntament de Barcelona, La Virreina Centre de la Imatge, Ca la Dona, de FUGA Escola de Fotografia de Barcelona, Estampa i ALIA Associació Cultural de Dones per a la Recerca i l'Acció.

Correcció d'Ivette Piñol Jové (Growords)

© Fils Feministes

© Bellaterra Edicions (Cultura21, SCCL), 2022

KULT
COOP

Bellaterra Edicions (Cultura21, SCCL)

C. de la Foneria, 5-7, bajos, 08243 Manresa

www.bellaterra.coop

Aquesta edició ha comptat amb el suport econòmic de la Comissió de Recerca de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona (Ajuts traduccions i publicacions de llibres - TPL), el Memorial Democràtic, l'Institut Català de les Dones, el Departament de Cultura (Generalitat de Catalunya), la Regidoria de Feminismes i l'Institut de Cultura de Barcelona (Ajuntament de Barcelona).

memorial
democràtic

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Ajuntament
de Barcelona
Institut de Cultura

Generalitat de Catalunya
Institut Català
de les Dones

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreça a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra.

ISBN: 978-84-19160-43-0

Déposito Legal: B 10647-2023

Impreso por Prodigitalk

Índice

Pròleg. Poiètiques d'arxiva i ordits feministes. <i>Meri Torras</i>	9
Bloc 1. Una nova arxivista	11
1. Una nova arxivista. <i>Diego Marchante, Eva Cruells, Joana G. Grenzner i María Zafra</i>	13
2. Els arxius feministes com a arxius de vida. <i>Mercè Otero</i>	27
3. Per què arxivar, i per a què? <i>Gracia Trujillo</i>	35
4. Desobeir el mandat de l'heterosexualitat <i>queer</i> . <i>Lucia Egaña</i>	43
Bloc 2. El cos com a arxiva	51
5. El cos com a arxiva de memòria política i cultural. <i>Diego Marchante, Eva Cruells, Joana G. Grenzner i María Zafra</i>	53
6. Tu, també, Isabelita? Si jo pensava que eres moderna! <i>Isabel Franc</i>	61
7. El cos com a arxiva de la vivència personal, política i social, lesbiana i feminista. <i>Bàrbara Ramajo</i>	69
8. Art i política d'una «cuerpa» migra. <i>Linda Porn</i>	79
Bloc 3. Mal d'arxiva	87
9. Mal d'arxiva. Resistències feministes a l'heteropatriarcat nacionalcatòlic, colonial i capitalista. <i>Diego Marchante, Eva Cruells, Joana G. Grenzner I María Zafra</i>	89

Arxives FF

10. Feministes des del vessant partidari comunista, sindical i del moviment feminista. <i>Rosa Bofill</i>	97
11. Accions lesbianes i feministes a Barcelona als anys 1970-1980. <i>Lola Majoral</i>	101
12. Resistències i estratègies de supervivència de les dones gitanes enfront de l'antigitanisme. <i>Paqui Perona</i>	111
Annexos	117
1. Arxiva FF	119
2. Arxives FF. Propostes feministes entorn de la memòria i la desconstrucció d'arxius	121
3. Mal d'arxiva	127
4. La Lloca Loca	131
Biografies de les autores	139

4.

Desobeir el mandat de l'heterosexualitat *queer*³⁷

LUCIA EGAÑA

La historia del Arte es el partido político + fuerte.

LUZ DONOSO

Escric aquest text, sempre reconeixent el treball, però sobretot l'amor, de persones com Mercè Otero i com les amfitriones d'aquest esdeveniment, pels arxius, la seva generositat en lliurar el seu temps i les cures, per treballar de forma desindividualitzada i col·lectiva. I valoro això especialment, perquè l'autoria i el reconeixement formal poden ser cants de sirena davant del pes institucional del currículum, els índexs d'impacte i el nom propi. Aquest afany ens pot fer deixar fora als qui sempre han estat fora... I moltes vegades aquesta és precisament la labor sostinguda de la memòria: portar el tret i l'exclòs. Les que cuiden els arxius sempre són molt més anònimes que els qui escriuen sobre ells. Així que avui vull reconèixer les cures sense nom propi de les arxiveres, reconèixer a les que es resisteixen a deixar fos el que els incomoda als homes cis blancs, siguin gais o heterosexuals; el que els incomoda a les acadèmiques blanques, dones cis heterosexuals i, per a la meva desgràcia,

37 Pots llegir l'article traduït en castellà al següent enllaç: <<https://filsfem.net/wp-content/uploads/2022/11/Lucia-Egana-Desobedecer-al-mandato-de-la-heterosexualidad-queer.pdf>>.

també lesbianes. Vull reconèixer la labor de formigueta, el treball comunal, l'amor pels papers, fulls de mà, cartilles, pancartes, pels residus de l'activisme. I vull reconèixer també a les que habiten els llocs de la incomoditat, en lloc de quedar-se callades, a les quals es manifesten davant la injustícia, encara que això no els reporti reconeixement, sinó més aviat tot el contrari. Quan els arxius comencen a ser cada vegada més un material vingut de gust per institucions com museus i universitats, vull abraçar la incomoditat i la discussió, i vull abraçar a aquelles que són silenciades, i també a les quals després de denunciar-ho es troben amb un mur, parlant-li a un mur. Silenci, ningú contesta. »Està boja, potser, aquesta tia que es queixa tant?». Com diu Sara Ahmed: »No pot haver-hi res més perillós per a un cos que el pacte social que és un cos perillós [...]. És perillós que et percebin com a perillós» (Ahmed, 2018: 197). Un perill que alerta la norma, que l'amenaça. La norma, responent al perill amb el seu silenci, fa com que no existeix, demana a les dissidents que renunciïn a ser les qui són. Així que abraçada a les guardianes del perill, i a les perillooses que es fiquen al llit junt (o amb) les guardianes, quan es pot, i també a les que decideixen una deriva autònoma, quan no poden ficar-se al llit una al costat de l'altra, perquè a la guardiana la seva por no li deixa acostar-se a la calor perillosa de la qual amenaça la norma.

Crec que la nostra funció, avui, és poder obrir un debat, compartir punts per, a partir d'ells, facilitar possibles discussions. Esmentaré idees o temes que potser algunes de vosaltres ja m'haureu sentit dir. El que succeeix amb uns certs arxius (i aquí comença probablement el primer punt, el punt zero) és que, com aborden i recullen aspectes invisibles per a la història oficial, sembla que necessitin insistència o una constant repetició. Per això, si em repeteixo, considerin-ho com una expressió de la porfídia política, com un gest estratègic que busca establir unes certes idees a través de cinc parts que desenvoluparé molt breument a continuació:

La importància dels arxius dislocats

Fa un temps ens preguntàvem si la mateixa constitució dels arxius oficials no responia, potser, a una construcció heterosexual i colonial (Egaña *et al.*, 2018). Efectivament, les exigències de l'arxivística formalitzada (i formalitzant) deixen fosos els materials que no van ser fets per

a la posteritat històrica que genera els grans relats. Molts dels materials que ens interessen manquen de data i van ser creats per al seu ús, no per a la seva contemplació museística. Materials-armes per transformar un present i un passat aclaparadorament heterosexual. Materials i eines que habiliten un futur desencaixat, que esquerden el monolític present del «temps heterosexual» (Muñoz, 2009) i les geometries simètriques i orientacions espacials rectes imposades per l'heterosexualitat (Ahmed, 2006).

Aquests arxius desencaixants i desorientadors funcionen com a processos de reconeixement personal i també com a forma d'articulació col·lectiva. Una articulació que no respon a les exigències del triomfalisme, i que, al costat de Heather Love, ens permet resistir-nos a produir imatges «cicatritzades» de la dissidència, rentades, blanquejades i dòcils, per no despullar-les de la seva complexitat política i històrica. Articular-nos des de l'alegria i la ràbia sense desconèixer els afectes negatius que han connectat amb la incomoditat. Una articulació col·lectiva que neutralitzi les retòriques activistes de l'orgull gai i lèsbic blanc, permeades avui pel llenguatge comercial de l'èxit (Love en Cuello, 2016: 171-172).

Com recompondre arxives desobedients i el problema de les etiquetes

Imaginem usar categories no institucionals, poder inventar-les, tal com es plantejava en la publicació *Desiderata* (VV. AA, 2017), on es revisaven les categories i etiquetes de la biblioteca de la facultat d'arts de la Universidad Complutense de Madrid. La pregunta entorn de la renovació i pertorbació de categories és també una pràctica antidisciplinària d'acord amb el desig de relacionar-se amb arxius vius. Etiquetes i categories que no fossilitzin els continguts, sinó que els permetin la seva contínua insubmissió.

Evidentment, aquest és un punt complex, perquè tal com ens recordava Gayle Rubin, (Rubin, 2011) quan es referia a les geologies *queer*, és important tenir també eines per poder rastrejar la memòria i els materials existents. Amb quines eines es compon el treball de recuperació de l'arxivista desadaptada?

I, d'altra banda, tal com succeeix amb les identitats, la classificació es torna un problema sols en la trobada amb el que no encaixa. És

possible realment trobar categories per al desencaixat? Què succeeix quan les etiquetes ens constrengen o ens fan reviure l'estigma lligat al delicte o a la malaltia? És possible fer una reapropiació tàctica de les categories opressores, com històricament es va fer amb la injúria *queer* o avui amb la de puta? (Rawson, 2017).

Com opera una arxivadora desviada

Una de les aportacions que vam poder fer des de l'experiència de l'«Arxiu desencaixat»³⁸ va ser plantejar un tipus particular de contacte amb els materials, com és la relació tàctil i el criteri eròtic. La relació tàctil consisteix a poder tocar els documents, amb tots els «perills» que això pot comportar (que es trenquin, es mullin, es danyin), per subvertir el vincle asèptic, tradicionalment assignat als documents importants: sempre mans enfundades en guants de làtex, com si aquests materials fossin dipositaris d'una malaltia contagiosa. Poder palpar i tocar els documents permet, d'alguna manera, tocar i pastar la memòria, permet obrir la porta al contagi.

Una orgia. I això es connecta amb una altra de les idees que ens va regalar l'experiència de l'«Arxiu desencaixat», que va ser pensar la cerca i selecció de materials com guiada per un «criteri eròtic». Un procés en què l'atractiu visual, la sorpresa, la ressonància amb la història personal o la curiositat fossin determinants com a criteris de selecció i acumulació de materials. Això ens va permetre conjugar els nostres desitjos amb objectes que unes altres havien cuidat per anys, per preservar la seva pròpia memòria. El criteri eròtic desborda la paraula clau com a forma de cerca, aproximant-se amb obertura a la trobada casual. Un criteri eròtic requereix contacte directe amb els materials, deixar-se guiar per l'atracció, pel desig; desbordar també la relació tancada i monògama entre la investigadora i el document, i deixar entrar el cos, la paraula i la memòria dels qui cuiden els arxius. Fer cruising. Un trio. Una orgia.

38 Entre el 15 de febrer i el 18 de juliol de 2018 va romandre oberta l'exposició «Arxiu desencaixat» al Centre d'Estudis i Documentació del MACBA, que responia a un procés de recerca entorn de les memòries de la dissidència sexual a Barcelona. Per a més informació sobre els seus continguts i activacions es pot consultar el següent enllaç: <https://www.macba.cat/es/exposiciones-actividades/exposiciones/archivo-desencajado> (última visita el juny del 2021).

La responsabilitat en produir relats històrics i marcs d'anàlisis

Necessito detenir-me a abordar els criteris polítics davant la responsabilitat de produir narratives històriques, els marcs d'anàlisis i maneres de navegar els arxius. Es tracta d'una responsabilitat a la qual caldria atendre especialment en temps d'homonacionalisme, *pinkwashing* i *purplewashing*: com es poden produir relats històrics de manera ètica, política i compromesa sense fer-li el joc a les retòriques neoliberals?

Una possibilitat podria ser reescriure i perforar els relats homogenis per instal·lar forats, buits i espais lliures a ser ocupats per l'ignorant (Egaña, 2018). Recuperar històries que no estiguin exclusivament basades en els fets, sinó també en el no registrat. Traçar històries a través d'«el poder afectiu d'un arxiu útil» (Cvetkovich, 2018: 320) que no preserva sols coneixements, sinó també sentiments, que poden incorporar fins i tot elements que no es considerarien part d'un arxiu a l'ús, resistint-se a ser documentats, com el sexe; coses massa personals com per deixar registre. D'aquí ve que la major part dels arxius de sentiments estiguin en espais íntims, i no en institucions (Cvetkovich, 2018: 324).

Pot la marca d'un fuet o una corda en la pell ser part d'un arxiu efímer i afectiu? Els arxius de la dissidència sexual són inusuals i difícils d'organitzar. I això és una prova de la desviació de la seva constitució, en termes de relat històric, però sobretot, en termes dels relats polítics. Desviats respecte al «polític» masculí, prepotent i unívoc; a aquest «polític» de l'esquerra tradicional. Al «polític» que delimita les fronteres, tal com ho fan els confins dels estats nació, quan diu: «Treballem la història del Regne d'Espanya», com qui respecta rigorosament el que és o no és el Regne d'Espanya. Es pot permetre, potser, una recerca dissident una obediència tan radical als designis de l'estat nació?

I pregunto això, perquè al costat d'un grup de tretze estudiants del PEI (el Programa d'Estudis Independents) inaugurarem l'exposició «De disturbis, duels i festes»; resultat d'un procés de recerca de gairebé un any. Dins del grup no hi ha cap persona espanyola (a penes una persona catalana). Ens enfrontem, com m'ha estat passant en els últims quinze anys, a uns arxius i memòries que d'alguna forma «no ens pertanyen», o sí.

Aquí m'agradaria instal·lar un nou nus; l'assumpte entorn de la pertinença o propietat dels arxius. Com s'entrecreuen les històries que recullen, quan ens resistim a parlar dels confins (Regne d'Espanya, Catalunya, Barcelona), com si fossin territoris homogenis i ben delimitats,

com si d'ells no formessin part les memòries de la diàspora, la migració i l'exili? El Regne d'Espanya, llavors, com a marc (sempre regulador) que no volem respectar, encara que existeixin investigadores, acadèmiques reconegudes, que es diuen a si mateixes *queer*, que són les primeres a atendre aquest tall, a treure les aportacions estrangeres d'un llibre, d'un congrés, d'una exposició.

Deixo oberta aquesta pregunta (que francament m'inquieta i m'énerva) per pensar l'actual procés que estem conclouent al costat del grup de sexodissidències del PEI, com un exercici de recerca col·lectiva amb i a través dels arxius de sentiments invisibilitzats, aquells que davant el respecte de la lògica fronterera dels estats nació ens haurien de, en termes de passaport, resultar aliens.

Guies de desplaçament. Com navegar un arxiu? La responsabilitat de la representació/representativitat i de qui es deixa fora

El tema dels marcs reguladors i del que deixen o no fora té a veure amb les coordenades de navegació, travessades per un sistema de brúixoles que té com a orientació principal el nord i l'exactitud (heterosexual).

Vull proposar, per tancar aquesta intervenció, una navegació que es fixa en el que no hi ha. Què significa recórrer un arxiu buscant el que li falta? Significa sospitar dels documents, instigar-los al fet que assumeixin la seva exclusió, queixar-se davant ells. Un exemple d'aquesta pràctica és la pel·lícula *The Watermelon Woman* (1996), en què la directora afroamericana Cheryl Dunye segueix i investiga el treball de l'actriu i cantant Fae Richards que, al final de la pel·lícula, es revela com una figura inexistent. La cantant dona compte del que ha estat esborrat, desaparegut. Cheryl Dunye navega el racisme de la cinematografia i de l'arxivística a partir de la cerca i el seguiment d'una actriu que s'ha d'inventar, perquè als arxius oficials, i fins i tot als lesbians, directament no existeix.

Gairebé trenta anys després, Esther Mayoko, en la recent publicació editada per Fefa Vila i Javier Sáez, *El libro del Buen Amor* (2020), reclama revelar els dispositius de producció d'ignorància, entenent la ignorància com el recurs que l'heterocisexualitat blanca ha usat per esborrar tot el que se li escapa, i fins i tot, i aquí un altre reclam de Mayoko, un recurs *queer* per invisibilitzar les dissidències que no responen a la superfície

sense fissures de la blanquitud, o dels estats del benestar, només possibles gràcies a les pràctiques extractivistes al sud global. Al text de Mayoko s'indaga en memòries remotes, anteriors als anys setanta, entenent que les polítiques *queer* en la disputa per les narratives han tingut un important rol a obrir possibilitats per a l'aparició, però també, com deia, donant lloc a la desaparició.

Val la pena recordar, llavors, com assenyala Muñoz (2009), que les evidències del dissident han estat usades penalment, disciplinàrment i mèdicament en la història, en contra de lesbianes, mariques, travestís, trans, migrants i racialitzades. En tant que evidències, els materials d'aquests arxius es conserven gairebé amagats, i en ells no sols es guarden històries de les lluites, sinó també diaris, cartes o àlbums familiars. Arxius de la quotidianitat, els afectes i les relacions amoroses que han estat estretament lligades a les lluites. Així les evidències efímeres i historicoafectives dels documents i arxius del dissident estan plens de discontinuïtats, residus i resistències, de desaparicions forçades i/o programàtiques, i és per això que vull acabar tornant a reconèixer a totes les que busquen i continuen preservant aquestes memòries. Especialment a aquelles que no continuen replicant el racisme i la supremacia blanca en les seves recerques, aquelles que no acceptaran heterosexualitzar les seves pràctiques encara que recopilin dades de les dissidències.

Referències

- Ahmed, Sara (2006), *Queer phenomenology: Orientations, Objects, Others*, Duke University Press, Durham and London.
- (2018 [2017]), *Vivir una vida feminista*, traducido por María Enguix Tercero, Edicions Bellaterra, Barcelona.
- Cuello, Nicolás (2016), «Metodologías de la decepción: estrategias críticas para la investigación en prácticas artísticas contemporáneas y políticas sexuales», en Ana Carolina Arias, y Matías David López (eds.) *Indisciplinas. Reflexiones sobre prácticas metodológicas en Ciencias Sociales*, Club Hem Editores y Universidad Nacional de La Plata, Facultad de Periodismo y Comunicación Social, La Plata, pp. 159-76.
- Cvetkovich, Ann (2018 [2003]), *Un archivo de sentimientos. Trauma, sexualidad y culturas públicas lesbianas*, traducido por Javier Sáez del Álamo, Edicions Bellaterra, Barcelona.

- Dunye, Cheryl (1996), *The Watermelon Woman*, EE.UU.
- Egaña, Lucía (2018), «Sutured Broken Mirrors of the Impossible», *ada, a Journal of gender new media & technology*, 13, DOI: 10.5399/uo/ada.2018.13.8.
- Egaña, Lucía; Obiols, Julieta; Pizarro, Javiera; Posada i Benzo, Diego (2018), «ARXIU DESENCAIXAT: una experiencia situada para des-heterosexualizar el archivo». *Re-visiones*, 8, pp. 1-15.
- Muñoz, José Esteban (2009), *Cruising utopia: The Then and There of Queer Futurity*, NYU Press, Nova York.
- Ortega, Esther (Mayoko) (2020), «Las negras siempre fuimos queer», en Fefa Vila y Javier Sáez (eds) *El libro de buen Vmor*, Ayuntamiento de Madrid, Madrid, pp. 222-229.
- Rawson, K.J. (2017). «El acceso al transgénero. El deseo de lógicas archivísticas (¿más?) queer», en VVAA. *Archivar*, Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, La Virreina Centre de la Imatge, Barcelona, pp. 81-121.
- Rubin, Gayle (2011), «Geologies of Queer Studies. It's Déjà Vu All Over Again», en Rubin, Gayle *Deviations: A Gayle Rubin Reader*, Duke University Press, Durham, pp. 347-356.
- Varas, Paulina (2018), *Luz Donoso. El arte y la acción en el presente*, Ocho Libros SpA, Santiago de Chile.
- VV.AA. (2017), *Desiderata*, Desiderata Editorial, Madrid.